

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 3 april 2024

Mål nr

B 1103-23

PARTER

Klagande

NF

Ombud och offentlig försvarare: Advokat NR

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Brukande av osann urkund m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2023-01-19 i mål B 6825-22

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom i ansvarsdelen och frikänner NF från åtalet för brukande av osann urkund och olovlig körning.

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut även på så sätt att NF befrias från skyldigheten att betala en avgift till brottsofferfonden.

Hovrättens domslut i fråga om ersättning till den offentlige försvararen står fast.

NR ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av NF i Högsta domstolen med 14 760 kr. Av beloppet avser 11 808 kr arbete och 2 952 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

NF har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet i dess helhet.

Riksåklagaren har motsatt sig ändring av hovrättens dom.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 7.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. NF ansökte i december 2020 hos Transportstyrelsen om utbyte av ett ungerskt körkort för personbil. Det ungerska körkortet hade han i sin tur förvärvat genom utbyte av ett uzbekiskt körkort. Transportstyrelsen beviljade ansökan och bytte i januari 2021 ut hans ungerska körkort mot ett likvärdigt svenskt körkort.

2. I oktober 2021 beslutade den ungerska körkortsmyndigheten att återkalla NFs ungerska körkort, eftersom det hade kommit fram att hans uzbekiska körkort varit förfalskat. Något körkort hade aldrig utfärdats för NF i Uzbekistan.
3. Som en följd av detta beslutade Transportstyrelsen i december 2021 att återkalla NFs svenska körkort.
4. NF åtalades för brukande av osann urkund och olovlig körning. Enligt åtalet hade han dels i samband med sin ansökan hos Transportstyrelsen stött sig på en urkund som innehöll en osann uppgift genom att åberopa det ungerska körkortet trots att han inte var körkortsbehörig, dels vid fyra tillfällen mellan februari och juni 2021 kört personbil utan att vara berättigad till det.
5. Tingsrätten gjorde bedömningen att NF vid såväl ansökan hos Transportstyrelsen som körningarna hade ett gällande ungerskt respektive svenskt körkort. Han frikändes därför.
6. Hovrätten har däremot dömt NF för brukande av osann urkund och olovlig körning till dagsböter. Hovrätten har ansett det styrkt att han medvetet skaffat ett oriktigt uzbekiskt körkort. Det har, enligt hovrätten, inneburit att det ungerska körkortet utfärdades utifrån ett felaktigt underlag och att uppgifterna i körkortet om NFs körkortsbehörighet alltså var osanna. Hovrätten har vidare funnit att han, även om både det ungerska och det svenska körkortet utfärdats av behöriga myndigheter, rent faktiskt inte uppfyllde kraven för att få köra personbil i Sverige och att han därför inte haft rätt att köra bil i landet.

Vad målet i Högsta domstolen gäller

7. Högsta domstolen har beviljat prövningstillstånd med utgångspunkt i hovrättens bedömning av de faktiska omständigheterna och att NF kände till att han inte hade körkortsbehörighet i Uzbekistan.

8. Målet i Högsta domstolen gäller om ett körkort som förvärvats under felaktiga förutsättningar kan anses innehålla någon osann uppgift om körkortsbehörighet och om det vid bedömningen av ett åtal för olovlig körning finns förutsättningar att bortse från ett sådant körkort.

Den straffrättsliga regleringen

Brukande av osann urkund

9. I 15 kap. 11 § brottsbalken straffbeläggs att någon i ett intyg eller en annan urkund lämnar osann uppgift om vem han eller hon är eller om annat än egna angelägenheter samt att någon för skens skull upprättar en urkund rörande en rättshandling. Den som åberopar eller på annat sätt använder en sådan osann urkund döms, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, enligt tredje stycket för brukande av osann urkund till böter eller fängelse i högst sex månader.

Olovlig körning

10. Enligt 3 § första stycket första meningen lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott döms den som uppsåtligen för körkortspliktigt fordon utan att vara berättigad till det för olovlig körning till böter.

11. Bestämmelsen om olovlig körning får sitt sakliga innehåll genom de regler i körkortslagen (1998:488) som gäller för att någon ska vara berättigad att föra körkortspliktiga fordon.

Regleringen av körkortsbehörighet

Allmänt om regleringen

12. Vilka fordon som är körkortspliktiga och vilka behörighetskrav som gäller för respektive fordon regleras i körkortslagen.

13. Körkort definieras i 1 kap. 1 § första stycket 2 körkortslagen som en handling som ger behörighet att köra vissa motordrivna fordon, däribland personbil. Definitionen är avsedd att stå i överensstämmelse med artikel 4.1 i Europeiska unionens tredje körkortsdirektiv¹, där det anges att det körkort som anges i artikel 1 ger behörighet att föra motordrivna fordon i de kategorier som definieras i artikeln. Ett flertal paragrafer i körkortslagen genomför direktivets bestämmelser i svensk rätt.

14. Enligt 2 kap. 1 § körkortslagen får personbil köras endast av den som har ett gällande körkort för fordonet.

15. Ett körkort är emellertid inte bara ett bevis på behörigheten att köra motordrivna fordon. Rätten att köra det eller de fordon som körkortet gäller för är också knuten till innehavet av körkortet. En annan sak är att fysisk besittning av körkortshandlingen inte är en ovillkorlig förutsättning för denna rätt. (Jfr prop. 2011/12:25 s. 48 f.)

Körkort utfärdade av en stat inom EES

16. Körkort får utfärdas för den som uppfyller de i 3 kap. 1 § körkortslagen angivna formella kraven. Enligt bestämmelsens andra stycke får emellertid körkort inte utfärdas för den som har ett körkort som är utfärdat i en annan stat inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES).

17. Ett sådant körkort gäller i stället, som utgångspunkt, i Sverige enligt sitt innehåll (se 6 kap. 1 § körkortslagen). Av 6 kap. 7 och 7 a §§ körkortslagen följer dock att under vissa förutsättningar ska ett utländskt körkort som är utfärdat i en stat inom EES efter ansökan bytas ut mot ett likvärdigt svenskt körkort.

¹ Se Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/126/EG av den 20 december 2006 om körkort (omarbetning).

18. Genom dessa bestämmelser uppfylls kravet i det tredje körkortsdirektivet på ömsesidigt erkännande av körkort som utfärdats av en EES-stat. Det ömsesidiga erkännandet innebär att innehavet av körkortet anses utgöra bevis för att körkortshavaren vid tidpunkten för utfärdandet uppfyllde kraven för utfärdande av körkort i enlighet med direktivet. Övriga stater har då i princip inte rätt att kontrollera att kraven för utfärdande som uppställs i direktivet iakttagits. (Se EU-domstolens dom i Kreis Heinsberg, C-112/19, EU:C:2020:864, p. 25, 26 och 33 med hänvisningar.)

19. Bestämmelserna om erkännande och utbyte av körkort gäller även om EES-körkortet har förvärvats genom utbyte av ett körkort utfärdat i tredje land (jfr a. prop. s. 118 f.).

Giltighet och återkallelse av körkort

20. Ett körkort gäller från och med den dag det utfärdas och tills vidare, under förutsättning att körkortet efter viss tid förnyas (se 3 kap. 11 och 14 §§ körkortslagen). Med utfärdande jämföras utbyte av utländskt körkort (se a. prop. s. 152). Under vissa omständigheter blir dock ett körkort ogiltigt. Ett körkort gäller enligt 3 kap. 13 § första stycket 2 körkortslagen inte om det är återkallat eller omhändertaget enligt 5 kap.

21. Vidare framgår av 5 kap. 3 § 9 körkortslagen att ett körkort ska återkallas om det fanns hinder mot att utfärda körkort vid tiden för utfärdandet och hindret fortfarande består. Bestämmelsen gäller samtliga hinder mot utfärdande av körkort och är tillämplig oavsett skälet till att körkortet utfärdades. Huruvida utfärdandet framkallats t.ex. genom vilseledande har alltså ingen betydelse. (Se a. prop. 156 f.)

22. Ett beslut om återkallelse av körkort gäller som utgångspunkt från den dag när beslutet delges körkortshavaren (se 7 kap. 7 och 8 §§ körkortslagen). Det är således först vid denna tidpunkt som körkortshavaren vid återkallelse inte längre kan åberopa körkortsinnehavet för att undgå ansvar för olovlig körning.

Legalitetsprincipen

23. Den straffrättsliga legalitetsprincipen kommer till uttryck i bl.a. 2 kap. 10 § första stycket regeringsformen, 1 kap. 1 § brottsbalken och artikel 7 i Europakonventionen. Den innebär primärt att ingen kan straffas för en gärning som inte var straffbelagd när gärningen begicks. Legalitetsprincipen brukar anses innehålla ett föreskriftskrav, ett analogiförbud och ett förbud mot retroaktiv strafflagstiftning. Principen fungerar som en garanti för rättssäkerheten genom att den ställer krav på lagstiftningen som innebär att den enskilde ska kunna förutse att han eller hon kan bli föremål för ett straffrättsligt ingripande. I detta ligger ett s.k. obestämdhetsförbud som innebär att ett straffbud måste vara i rimlig grad bestämt till sin utformning; straffbestämmelser måste vara begripliga och tillräckligt tydliga. (Se ”Dödsboets vapen” NJA 2019 s. 1041 p. 12 med där gjord hänvisning.)

24. Av hänsyn till förutsebarheten och rättssäkerheten i övrigt sätter en straffbestämmelses ordalydelse gränser för vad som kan inordnas under bestämmelsen. Legalitetsprincipen utgör emellertid inget hinder mot att en straffbestämmelse tolkas enligt vedertagna grundsatser; dock måste en sådan tolkning ske med försiktighet. Tolkningen kan endast i mycket begränsad utsträckning bygga på allmänna ändamålsskäl, om de inte kommer till uttryck i ordalydelsen. När innebörden av en straffbestämmelse framgår av annan lagstiftning bör motsvarade gälla i fråga om tolkning av den lagstiftningen (se ”Ädelmetallerna” NJA 2018 s. 704 p. 23).

Straffrättsligt ansvar när körkort utfärdats med stöd av vilseledande uppgifter

Utgångspunkter för prövningen

25. Vid en straffrättslig prövning finns det knappast något utrymme för att, med hänvisning till att de underliggande förvaltningsbesluten om utfärdande och utbyte av körkort skulle kunna utgöra s.k. nulliteter, bortse från det förhållandet att någon innehaft ett formellt giltigt körkort (jfr ”Tillstånd på felaktiga grunder” NJA 2017 s. 189 p. 15 och 16).

Brukande av osann urkund

26. För ansvar för brukande av osann urkund krävs att någon åberopar eller annars använder en osann uppgift om vem han eller hon är eller om annat ägna angelägenheter. Det ska vara fråga om att en objektivt osann uppgift har lämnats (jfr ”Förvärvstidpunkten” NJA 1991 s. 456 och Bäcklund m.fl. Brottsbalken, 24 november 2023, JUNO version 23, kommentaren till 15 kap. 11 §).

27. Att vid ansökan om utbyte av körkort uppvisa ett giltigt körkort från ett annat EES-land kan inte anses innebära att en osann uppgift om rätten att föra fordon har lämnats i den mening som avses i straffbestämmelsen eftersom körkortet i sig ger sådan behörighet (se p. 15). Det förhållandet att körkortet utfärdats utifrån vilseledande eller falska uppgifter ändrar inte detta.

Olovlig körning

28. För ansvar för olovlig körning krävs att ett körkortspliktigt fordon förs utan att föraren är berättigad till det. Innebörden av rekvisitet ”utan att vara berättigad till det” framgår av bestämmelserna i körkortslagen. Berättigad att köra personbil är, enligt 2 kap. 1 § körkortslagen, den som har ett gällande körkort för fordonet.

29. Straffbestämmelsen syftar i första hand till att främja trafiksäkerheten genom att skapa respekt för kravet på körkort som en ovillkorlig förutsättning för rätten att framföra motorfordon (jfr NJA II 1958 s. 493 och 495). Det kan te sig oförenligt med detta syfte att den som genom vilseledande fått ett körkort skulle kunna undgå ansvar med hänvisning till innehavet, trots att de formella kraven för att få körkortet aldrig varit uppfyllda. Detta gäller särskilt som det enligt körkortslagen föreligger en skyldighet att återkalla ett sådant körkort.

30. Emellertid är det själva körkortet som ger behörighet att föra fordon av visst slag. Att tillämpa regleringen så, att en förare anses köra personbil utan att vara berättigad därtill, trots att denne vid tidpunkten för körningen hade ett giltigt körkort, är inte en sådan försiktig tolkning av bestämmelsen om olovlig körning som legalitetsprincipen kräver (se p. 24). Slutsatsen måste därför bli att den som innehar ett formellt giltigt körkort inte kan dömas för olovlig körning, även om körkortet utfärdats på grundval av vilseledande uppgifter.

Bedömningen i detta fall

31. Annat har inte framkommit än att NF, när han gjorde sin ansökan hos Transportstyrelsen, hade ett ungerskt körkort som var giltigt och som gav honom behörighet att köra personbil i Ungern. Det ungerska körkortet kan därför inte anses ha innehållit någon objektivt osann uppgift om NFs körkortsbehörighet i den mening som krävs för ansvar för brukande av osann urkund.

32. I enlighet med vad som angetts i det föregående hade NF vid de aktuella körningarna ett gällande körkort som gjorde honom berättigad att köra personbil i Sverige. NF har följaktligen inte gjort sig skyldig till olovlig körning.

33. Åtalet ska därför ogillas helt.

I avgörandet har deltagit justitieråden Svante O. Johansson, Thomas Bull (referent), Stefan Reimer, Johan Danelius och Margareta Brattström
Föredragande har varit justitiesekreteraren Christoffer Stanek